

حاج عبدالغفار نجم الملک «نجم الدوله» سال ۱۲۹۹ بنا بر خواهش احتشام السلطنه حاکم خوزستان و بدستور ناصرالدین شاه قاجار برای بازدید سداغواز و بر آورد مخارج و لوازم و مسائل تعمیر آن بان استان رفته است و از مشاهدات و مسموعات و تحقیقات خویش سفرنامه ای دقیق و با ارج تهیه دیده که بخشی از آن در دو شماره قبل درج شد و اینک دنباله آن :

دارد کلیه مقعرو واقع شده است بسمت آب و اولی آن بود که محدب باشد جمعیت شوشتر قریب بیست هزار نفر میبود و همیشه یک قوچ سرباز بر و جردی در آنجا ساخلو است ۲۰۰۰ عراده توپ در خوزستان است یکی در فلاحیه یکی در حویزه چهار یا پنج در محمره مابقی در شوشتر ولی همه زنک خورده و شکسته و مفشوش و فخورخانه ندارد خاصه توپ فلاحیه و حویزه که جز

رشا پیشکار و میرزا بزرگ خان مستوفی و سایر تا یک میدان با استقبال آمدند وارد نمودند در خانه آقا عزیز پسر حاجی محمد زمان خان مرحوم که از معارف شهر است و صاحب معدن نفت معروف شوشتر و مستاجر مالیات همان نفت از جانب حکومت خوزستان رود شوشتر از جلودروازه میگذرد و از یسار بسمت یمن یعنی پلی بر روی آن زده شده خیلی طویل و معتبر ولی مستقیم نیست چندین زاویه و انحنا

الی رامهرمز و اهواز در تمام چمن زارها پراکنده میشوند ایلات عرب را این واقعه خیلی ناگوار است ولی چاره ندارند جز تمکین و ساوک و هیچوقت از اوقات سال خاک خوزستان خالی از بختیاری نیست همیشه در زوایای آنجا حتی تپه ای که هفت هشت نفر خانوار عرب سکنی داشته باشد ناچار یک نفر بختیاری به رسم و رسم باشد در آنجا هست . عسر شنبه ۲۲ ربیع الاول وارد شوشتر شد بیه سادات واعیان آقامحمد

منزل دوم شوشتر روز شنبه ۲۲ مسافت پنج فرسخ مدت حرکت ۶ ساعت و ربع در اوقات عبور ایسن بنده تمام این جاسکه را بختیاری گرفته بود چند هزار خانوار با کله و رمه و قشلاق آمده بودند سابق بختیاری در خاک خوزستان راه نداشت ایلیخانی حسینقلی خان از سالی که در خوزستان رخنه نموده مدت پنج ماه از زمستان و بهار ایلات بختیاری را میفرستند بمسافت خوزستان از حدود دزفول

بدن نامی چیزی ندارد، در چند سرحدات اولی آن بوده که همیشه چند عراده توپ معتبر خاصه فشنگی حاضر و پاك و پا کیزه باشد. توپ بآن حالت بویچی بظاهر کدا و کرسنه و مندرس و ژولیده ولی باطناً با مایه و پولدار و تنزیل ده و خود فو کوشیوخ و ولای اهراب در چنین ملک خوزستان که بدو سد عظیم و حوش لرستان و بختیاری از ایران جدا شده و در مقابل استعدادات بحریه و نظامیه انگلیس و عثمانی واقع اولی آنست که اهمیت آن محل منظور شود و مقتضیاتش در آنجا موجود و مهیا گردد.

سابق حرکت چهار پایان و چاپار بسمت خوزستان معمول بوده و مخارج آن هنوز نظاهراً بخرج دیوان اعلی منظور میشود آثار چاپارخانهها بعضی هنوز بر جاست ولی چاپار منسوخ شده حکام وقت ضرورت غلام مخصوص مأمور میکنند در شوشتر - حمام بیست باب مسجد جامع بزرگی از بناهای بنی عباس خیلی عالی و معتبر خطوط کوفی بسیار در او نقش شده عمارتش از

سنگ تراشیده ولی حیف که بند ها و مفاسل گل ساده است بی کج و آهک با وجود وفور و ارزانی و چون گل با سنگ در عمارات مرتفعه آشنائی و جنسیت ندارد اغلب عمارات آنجا بسهولت خراب میشود مردمش بضاعت تعمیر ندارند این است که در جوف حصار خاکی معتبر قدیمی که داشته و حالا خراب شده بقدر خمس از عمارات زیاد باقی نیست بلکه کمتر از خمس و عمده از سال مجاعه متواری شده اند و قبل از آن نیز در سال طاعون و کنون عمده اهل شوشتر و دزفول در بلاد عثمانی پراکنده اند بصره و حله خاصه در عماره عثمانی که در منتهی الیه هنوز کرخه واقع شده در جنوب خفاجیه و در کنار شط العرب این محل چند سال قبل مرداب کثیفی بود.

جای ایل کاومیش عثمانی نقطه معتبری دید مشغول آبادی آنجا شده با مردم بنای خوش سلوکی و مدار آنها در رعایای متواری ایران بتدریج در آنجا جمع آمدند خاصه اهل دزفول که اقلاً هزار باب خانه در آنجا دارند

عمارات عالی و حال اینجا شهر معتبری است و کمرب سبلی در آنجا قرار داده لذا بیشتر اجناس و امتعه عربستان و خوزستان از غله و پشم و پنبه و غیره از آن راه وارد شط العرب میشود هکذا اجناس و امتعه خارجه از آن راه وارد ملک خوزستان میشود و هر سال منافع کلی عاید دولت عثمانی میشود مردم شوشتر مثل دزفول لنگی بر سر پیچیده اند در زراعت شوشتر بقدر دزفول نیست بیشتر دیم کاری است از غله و همه سابق زراعت می شده ولی بی رنگ میشود تریاک کاری بدن نیست فی الجمله دائر است ابریشم سابق بعمل می آورده اند حالا متروک است. کوچه های شوشتر مثل دزفول باریک و معوج و کثیف است و مبالها در کوچهها جاریست پل شوشتر نیز از بناهای قدیمه و آثار عظیمه است واقع شده در جلودروازه که بسمت دزفول میرود بر روی رود شوشتر طول پل ۴۳۵ ذرع، عرض ۶ ذرع ارتفاع ده ذرع چشمه ۱۵ چشمه این پل بتدریج بعضی خرابیها بهم رسانیده خاصه در زمستان امسال از یک چشمه نصفش خراب شده عبور و مرور بزرگت میشود

خالی از خطر نیست و احتمال است که اگر بر این حال بماند نصف دیگر چشمه خراب شود و آنوقت عبور و مرور بکلی قطع خواهد شد و خسارت کلی برای دولت وارد خواهد شد این بنده هنگام مراجعت محمد حسین میرزای مهندس را فرستاد و باتفاق حاجی عبدالحسین معمار شوشتری بر آورد نمودند قریب یک هزار و هشتصد تومان میشود هر چند زود تر ایتدا شود صرفه دولت است ریشه این پل از هر طرف تاده ذرع افلا پیشرفته کف پل را سدی معتبر ساخته اند بعرض بیست ذرع و بعد پل را بر روی سد بنا نهاده اند ارتفاع سد از کف زمین رودخانه چهار پنج ذرع میشود و عرض هر چشمه ۲ ذرع و عرض پایه های پل ۵ ذرع و نیم.

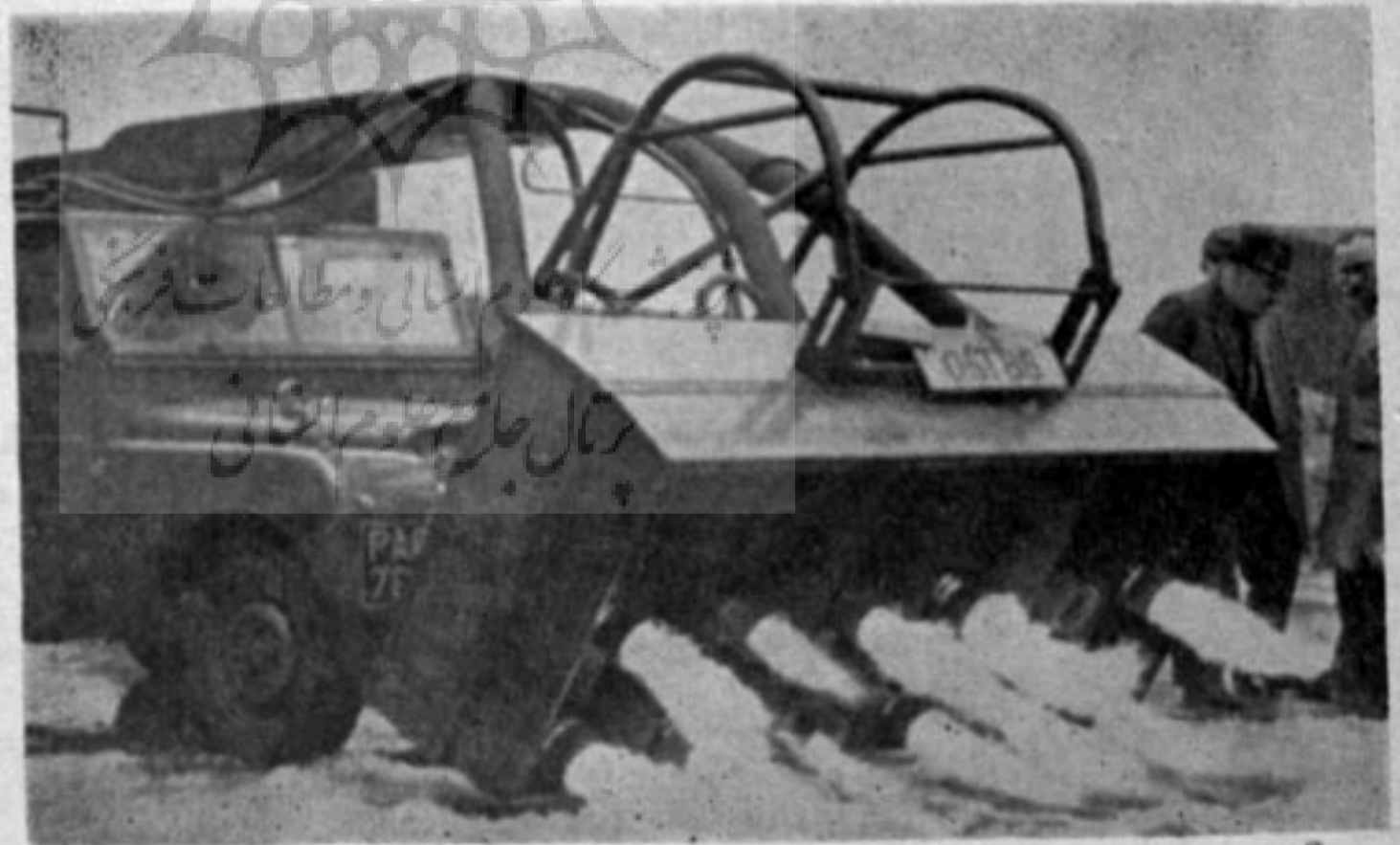
در شوشتر چند امامزاده است اول برین مالک دیگر امامزاده دیمی دیگر امامزاده عبدالله و غیره بزرگتر مسجد آنجا جامع است که هفتاد ذرع در هشتاد ذرع میشود شبستان ۵۶ ستون عالی دارد و مناری در کنار مسجد است بارتفاع ۲۷ ذرع و قطر قاعده اش ۱۲ ذرع.

شهر شوشتر واقع شده است در شمال جزیره مستطیلی بعرض یک دو فرسخ و بطول ۹ فرسخ که میانهاب گویند.

آب شوشتر در شمال شهر دو شاخه میشود دو دانگ در سمت یمن جزیره جاری است و چهار دانگ در سمت یسار و در سمت شمالی شهر در رأس جزیره قلعه سلاسل واقع شده منسوب است باسم غلامی که آنجا را ساخته این قلعه چهار صد ذرع محیط دارد واقع است بر روی تپه و تمام ما یحتاج حکومت در آنجا بوده از دیوانخانه و اندرون و باغ و اصطبل و حمام و توپخانه و فورخانه و میدان و سربازخانه و غیره حال تمام خراب شده و چیزی بقسی نیست جز یک دست عمارت حکومت که در حقیقت احتشام السلطنه ساخته و حصار قلعه باقی است و دیوارهای عمارات تجدید آن لازم است نواب احتشام السلطنه در این سال مبلغ ۲۶۲ تومان صرف تعمیر عمارات حکومتی قلعه نموده بودند تصدیق از این بنده خواستند نواب محمد حسین میرزای مهندس را فرستاده باز دید نمود تصدیق مبلغ ۲۲۰ تومان این بنده نوشت - توپخانه و سرباز علی الحساب منزلی ندارد.

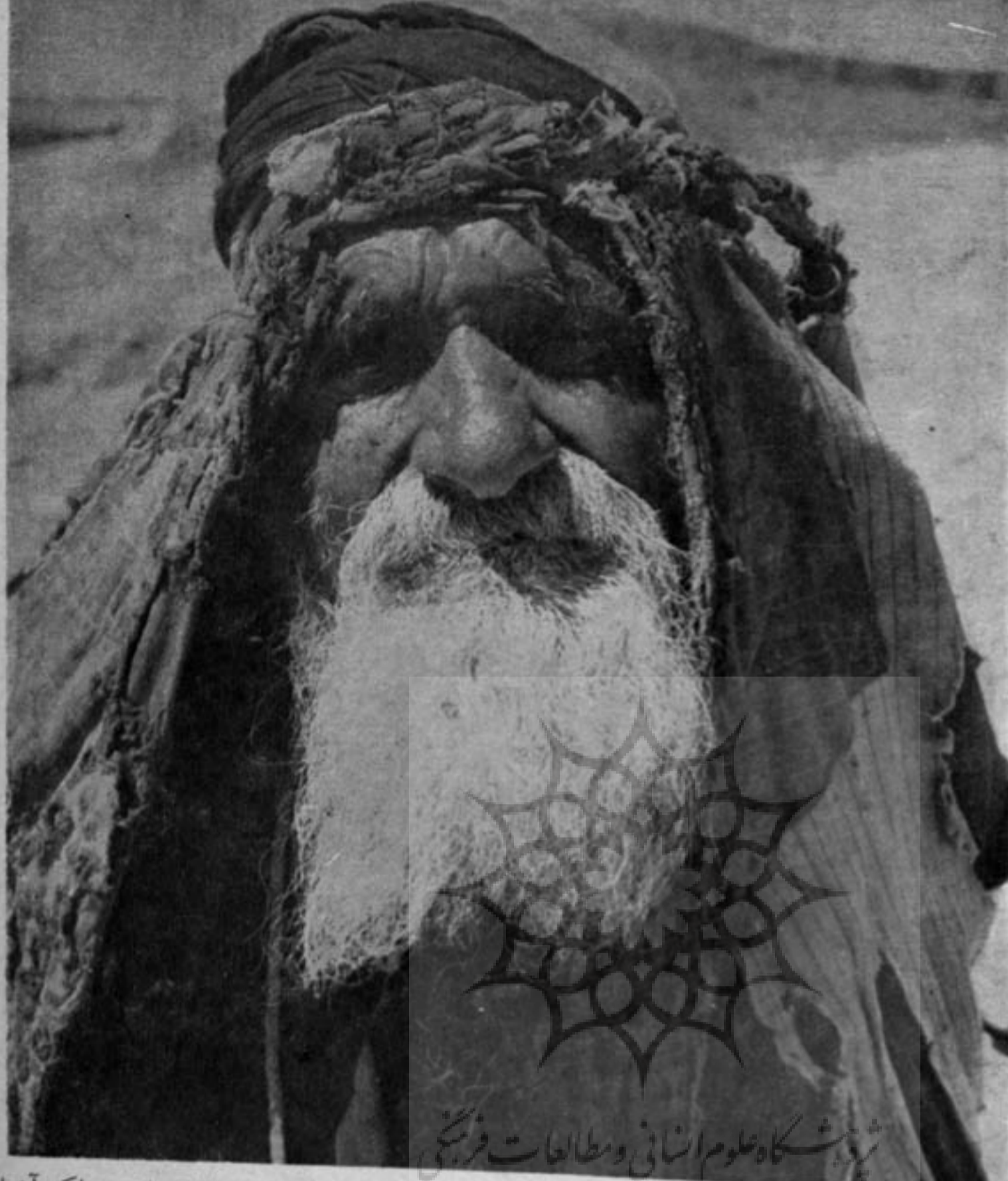
از آثار بزرگ شوشتر سد معتبر

مبارزه با برف

در انگلستان برای مبارزه با برف دستگاه مخصوصی ساخته شده که توسط دوازده شعله حرارتی معادل ۶۵۰ درجه ایجاد میکند. سرعت این عمل ۸ کیلو متر در ساعت است و بدین طریق میتوان ب راحتی جادهها را از برف آزاد نمود

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرحوم محمد علی میرزا است که در قسم تمام آب شوشتر بدو دانگه بنا نموده، بنا شده ۳۳ صد ذرع از دروازه کر کر عرض این سد فریب ۲۵ ذرع است و ارتفاعش کمتر از ۵ ذرع نیست و طولش دو بیست ذرع میشود ولی مستقیم نیست و باین شکل است.

مخارج این سد زیاده از یکسد و بیست هزار تومان شده چند مرتبه تا تمام آب زور آور شده بوده تا روز آخر با کمال دقت و تدبیر ساختند که ماند و چنان محکم کاری نموده بودند که هنوز آهکش از فرط زیادی شیرم میدهد و شخص گمان میکند تازه ساخته اند کار بزرگی کرده، سد عمده اش زیر آب است خاصه در وقت بهار از خارج چندان معلوم نیست مگر اینکه دلیلی نشان دهد.

این سد آب را میل داده است بسمت پلوانداخته است در نهر میان آب و علاوه بر این سد کارهای دیگر در شوشتر نموده از جمله در سه محل کوه را سوراخ نموده

بطول بیست ذرع الی یکصد ذرع که آب دودانگه بعد از تجاوز از سد در کوران درون آن نقبها میکشرد و مجرای دودانگه طبیعی نمی نماید تنگه کوهی است بعرض پنجاه الی هشتاد ذرع و بعرض ۲۰ ذرع تخمیناً در طول جزیره میاناب واقع شده و آثار کلنگ در دو بدنه این تنگه ظاهر است چنان مینماید که سابق مجرای آب شوشتر از سمت پل بوده بعد مجرای دودانگه را مصنوعاً ترتیب داده اند تا آب باین سمت میل کند بعد در آن مجرا سد و پل بنا نموده اند بعد سد مرحوم محمد علی میرزا را، تا آب دو قسمت شود و علاوه بر پل بزرگ مزبور دو پل دیگر در شوشتر از قدیم بوده در خارج راه میاناب این دو پل را یکی شاه علی گویند سه چشمه است و دیگر لشکر ۱۲ چشمه است و پنج چشمه اش خراب است مخارج آنرا در حکومت مرحوم حشمت الدوله و سایر بخرج دیوان

آورده اند و بناخته اند خود رعایا چون کمال احتیاج باین پل دارند با چوب چیزی سر هم بقدی نموده اند ولی آب در وقت طغیان میبرد و هکذا پل شاه علی را تعمیر این پلها خیلی لازم است.

شوشتر دو میدان بزرگ دارد دنبال هم دیگر بعرض ۶۰ ذرع و طول دو بیست ذرع که تمام دکانین در آنجا است عمده صنعت اهل شوشتر عبا باقی است سی دستگاہ میشود دیگر قالی بافی که خود احرامی گویند از همان قالیهای معروف شوشتری است سابق چندین دستگاہ بوده تنزل نموده حالا ۴ دستگاہ است. از تجار معروف شوشتر حاجی عبدالحمید پایین است و حاجی محمدرضا عظیم که هر دو به پول ایلخانی و خانوادہ اش تجارت میکنند. مذکور شد که هشتاد هزار تومان وجه نقد نزد آنهاست.

نهر میاناب را از زیر قلعه سلاسل سنگ بریده جاری ساخته اند و مستقیماً

نمی رود تا نزدیک سد خاکی، آنجا برای اجرای فاضل آب خرابی رسیده بند خاکی را ساخته بودند بمبلغ ۲۰۲۵ تومان مخارج میزان نموده بودند این بند بعد از دقت بمبلغ ۱۴۰۰ تومان که باز دید نموده بود و داشت، بمالغسی تعارف میدادند که بعد از میزان خودشان فرار دهد راضی نشد و بیماری نگرفت و آخر برای گرفتن تصدیق ۱۴۰۰ تومان یکسد تومان نقد تعارف آوردند باز قبول نکرد و تصدیق را داد ولی چهل تومان دادند بنواب محمد حسین میرزای مهندس محض حق زحمت و دوندگی در باز دید. مدت نه روز در شوشتر توقف نمود برای کشیدن نقشه و تهیه مایحتاج، وقت حرکت چون مالهای سواری در راه لرستان اسقاط شده بود نواب احتشام السلطنه در شوشتر دور اسب فرستادند این چاکر قبول نموده در اهواز رد کرده و با سطل ایشان باز فرستاد.